

R a a m a t u d

Üksikud naljakad peaaegu kolmikud

Jüri Viikberg

eesti keele instituudi vanemteadur

Matti Punttila, Haaskannäköinen tyttö.

Kielikaskuista sanaleikkeihin. Helsinki, 1998. 278 lk

Matti Punttila, Pilkettä silmäkulmaan.

Kielikaskuista sanaleikkeihin. Helsinki, 2001. 290 lk

Matti Punttila, Poskettomia huulia.

Kielikaskuista sanaleikkeihin. Helsinki, 2004. 295 lk

Doktor Matti Punttila on juba pikemat aega spetsialiseerunud juhtudele, kus keel silma torkab, ja katsunud siis igal võimalikul juhul ise jaol olla. Ometi ei hooli ta mitte niivõrd silmast, kuhu prügi ajada võidud, vaid hoopis keelest – ega ole sinna mingeid jälgi jäänud. Kõigist jälgedest kõige meelepärasemad on doktorile naljahambast jäetud, sest nende jäljendeid ei tule mitte kipsi valada, vaid hoopis varmalt paberile kopeerida. Just naljahambaid, mis ei võta tükki küljest, on pidanud silmas keeleteadlane, filosoofiadoktor Matti Punttila, kes on nii kirglikult, kannatlikult kui ka vastupidi kogunud keelenalju ning sõnamänge. Nüüdseks on tal neid korjunud juba kolme kogumiku jagu.

Need raamatud pakuvad lugemismõnu eeskätt soomlastele, aga kindlasti ka arvukatele Soome-sõpradele. On üldteada, et ega keel ole üksnes selleks, et küsida, mis vorst maksab. Autor tahab lugejaid veenda selleski, et keelesse ei pea tingimata surmtõsiselt suhtuma.

Inimeste naljatarve on igipõline ja ilmneb ka keeles. Tihtilugu tundub pentsik ja naljakas see, mismoodi räägivad naabrid või võõrad. Nende kõnemaneeeri annab järele ahvida, nende keelevääratusi võimendada, nende nimesid tõgada. Lisatagu sõnade mitmetähenduslikkus, sõnamängud ja situatsioonikoomika, lisatagu kõnekäänud ja vanasõnad uues kastmes – nagu näha, on keelel õige rikkalikult vahendeid, mille abil lõbu ja nalja valmistada.

Kogumikud käivitatakse soome murdelugudega. Iseloomulikud murdejooned ja sõnakujud panevad muhelema, kui tegelased on eri tähendused (meelega) segi ajanud või neist valesi aru saanud. Et Turu kandi inimesed ütlevad *d* asemel *r*, näiteks *kaada* 'kalla' asemel *kaara*, siis on muigamisi arvestatud, et *kaara* ütlevad turulased ka kaera kohta (*kaura* asemel). Et hämelastel on *d* asemel *l*, näiteks *puhdas* 'puhas' asemel *puhlas*, siis sõltub kontekstist, kas *valkaita* tähendus on 'vargaid' või 'valgeid'. Helsingis juhtunud kord aga selline lugu, et Savo mehe ostusoovi peale saanud poemüüja õige pahaseks. Mees tahtnud osta rebaseraudu (*ketunrautoja*), ent savolasena küsis ta *ketunraatoja*, mis tähendab hoopis rebasekorjuseid.

Murdejuhtumitele järgneb hulk lehekülgi näidetega, mida koomilist on võinud juhtuda soome keelega rootslase, mustlase või venelase suus, aga ka teiste keeltega soomlase suus ning kuidas on need keeled kõlanud tema kõrvus. Kui soomlane tahab näiteks Itaalias osta pool kilo kanget kohvi, tellib ta söakalt: *Mezzo kilo kaffe fortissimo!* Soome öllereklaamija võib saada inspiratsiooni inglise kirjandusklassikast: *Two beer or not two beer (Shakesbeer)*. Eesti keele vokaalirikkust esindab esmalt „jõeäärne õueaiamaa”, seejärel tuleb aga juba tõeliselt vinge – „aoäiaõeuueoaõieaiaõueauaõöäu”. (Lisatagu igaks juhuks ka soome tõlge: pihakoiran öinen kunnia uusien papukukkien tarhassa, jonka omistaa aamuruskon kaltaisen appiukon sisko).

Järgnevad arvukad nimenaljad ning iselaadne keelega mängimine – mängeldes vahetatakse silpe, nihutatakse sõnarõhku, esitatakse sõlmega küsimusi, lisaks on kirjas leidlikud altminekud võõrsõnadega või keelekomistused kuni kogelemise-kokutamiseni välja. Oma nurgake on keeleteadlastel, kes midagi tabavat öelnud või millessegi veidrasse sattunud. Lauri Posti, Pertti Virtaranta, Eero Kiviniemi jt kõrval esineb ka eestlasi, nt Paul Ariste, Valdek Pall, Eduard Vääri.

Elupõlise keeleanalüüsi ja pedagoogina on Matti Punttila õpetanud soome keelt ka Helsingi, Stockholmi ja Uppsala ülikoolis. Küllap on just emakeele õpetamine välismaalastele kaasa aidanud nende kogumike koostamisele. Tal on olnud silma keeleteaduse märkida, neid esile tuua ning humoorikalt serveerida. Tulemuseks on suurepärase väljapanek, millega soome keele võlusid demonstreerida. Materjali on tasahaaval kogunenud nii ajalehtedest, Internetist, (eriala)kirjandusest kui ka (juhu)jutuajamistest ning ajaviitevestlustest. Nagu ehtsal kogujal kunagi on autoril olnud omad truud abiliised, kes teda värskete lugudega varustanud.

Neid taskuformaadis raamatuid tuleb kindlasti soovitada ka eestlastele. Tuju läheb muheda, aga mitte ainult – sageli ahvatleb tekst tõmbama paralleele meie oma keelega. Nii nagu soomlased võime ju meiegi küsida, et milline paat on kõige ohtlikum? (vastus: psühho-paat), missugust tähte võib juua? (vastus: *t-d*), mis on tuletiku vastand? (vastus: minetik). Enamasti on meile keeleomasem küsida aga nii, et missugune vits sünnib süüa? (vastus: kõrvits), missugune koor ei laula? (vastus: hapukoor) või et miks laulab kukk, silmad kinni? (vastus: sest tal on laul peas). Ja siit võiks tärgata uudishimulik mõte, et oot-oot, midagi sellist on ju ilmunud vist ka eesti keele kohta.

Kes otsib, see leiab. Kes ei leia, hakaku selliseid kogumikke ise kokku panema. Matti Punttila väärt algatusest tasub igal juhul naerulsiust eeskujuna võtta.

Kõrvale lisaks lugeda

F. J. Eisen, Eesti rahvanali. 120 pildiga. Tallinn, 1909.

Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist. Toimetaja M. Kõiva. Tartu, 1995.

Mängult-päriselt. Tänapäeva folkloorist II. Toimetaja M. Kõiva. Tartu, 1996.

P. Voolaid, Elevant voodi all, voodi lae peal. Keerdküsimusi loomadest. Tallinn, 2002.

P. Voolaid, Kotisuu ei räägi. Liitsõnamänge. Tallinn, 2002.